

การทูตภาคประชาชนกับความมั่นคงของชาติและภูมิภาค: กรณีศึกษาวิถีชีวิต การปรับตัว เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติและบทบาทในฐานะทูตทางวัฒนธรรมของพระนักศึกษามหานิกายชาวกัมพูชาในประเทศไทย^๑

People-to-People Diplomacy and, National and Regional Security: A case of Ways of Life, Adaptation, Network of Transnational Social Relation and the Roles in Cultural Diplomacy of Cambodian Student-Monks in Thailand^๑

บทความวิจัย

วันที่รับบทความ: ๓๐ ม.ค.๖๒

วันที่แก้ไขบทความ: ๑๕ ก.พ.๖๒

วันที่ตอบรับบทความ: ๒๒ ก.พ.๖๒

สมหมาย ชินนาค^๒

Sommai Chinnak^๒

กาญจนา ชินนาค^๓

Kanjana Chinnak^๓

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงคุณภาพชิ้นนี้ มุ่งที่จะศึกษาวิถีชีวิต การปรับตัว กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดน ตลอดจนบทบาทในฐานะทูตทางวัฒนธรรมของพระนักศึกษามหานิกายชาวกัมพูชาในประเทศไทย โดยเลือกศึกษากลุ่มพระนักศึกษามหานิกายชาวกัมพูชาที่ศึกษาอยู่ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่า พระนักศึกษามหานิกายชาวกัมพูชาที่เข้ามาศึกษาในเมืองไทยนั้น จะมีเงื่อนไขทั้งที่เป็น “ปัจจัยผลักดัน” และ “ปัจจัยดึงดูด” ประกอบกับบทบาทของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่คอยให้ความช่วยเหลือในการข้ามแดนด้วย ส่วนการปรับตัวนั้น จะมีทั้งการปรับตัวทางด้านสังคม และการปรับตัวทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะการปรับตัวด้านภาษา นอกจากนี้ ในฐานะของ “คนต่างด้าว” พวกเขาเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคบางประการในการดำเนินชีวิต พวกเขาจึงมีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อปรับเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของตน อย่างน้อย ๓ รูปแบบ คือ

^๑ ปรับชื่อให้สอดคล้องกับแนวทางของวารสาร ทั้งนี้บทความนี้มาจากโครงการวิจัยเรื่อง “วิถีชีวิต การปรับตัว เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติและบทบาทในฐานะทูตทางวัฒนธรรมของนักศึกษาพระชาวกัมพูชาในประเทศไทย” ที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ปี ๒๕๕๗

^๒ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

Faculty of Liberal Arts, Ubonratchathani University

E-mail: schinnakubon@gmail.com

^๓ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Faculty of Humanities and Social Sciences, Ubonratchathani University

E-mail: schinnakubon@gmail.com

การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมกับชุมชนบ้านเกิด การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมระดับบุคคล และการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดนผ่าน ประเพณีและพิธีกรรมสารทเพ็ญหรือ “บ่อนปทุมบิณฑ์” ซึ่งเป็นการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่อาศัย “พื้นที่ทางศาสนา” เป็นตัวอ้างอิงการเป็นสมาชิกชุมชนใน จินตนาการเดียวกับคนไทยในพื้นที่ นอกจากนี้ พระนักศึกษา ข้ามแดนชาวกัมพูชาในเมืองไทย โดยเฉพาะในจังหวัด อุบลราชธานีนั้น นับว่ามีบทบาทในฐานะทูตทางวัฒนธรรม ที่โดดเด่นไม่ยิ่งหย่อนกว่าหน่วยงานภาครัฐเลยทีเดียว ในการ ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกัมพูชากับประเทศไทย และการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม ของประเทศกัมพูชาให้กับคนไทย ผ่านกิจกรรมด้านวิชาการ และวัฒนธรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานแบบกึ่งทางการและ ไม่เป็นทางการ บทบาทของ “ทูตทางวัฒนธรรม” ดังกล่าว ของพระภิกษุนักศึกษข้ามแดนชาวกัมพูชาจัดว่าเป็น “การทูตภาคประชาชน” รูปแบบหนึ่ง ที่แตกต่างไปจาก “การทูตแบบทางการ”

คำสำคัญ: การทูตภาคประชาชน, ความมั่นคงของชาติ และภูมิภาค, เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติ, พระนักศึกษข้ามแดนชาวกัมพูชา, ทูตทางวัฒนธรรม

Abstract

This a qualitative research intends to explain the way of life, adaptation, the network of transnational social relation and the roles in cultural diplomacy of Cambodian student-monks in Thailand by a focus on the transnational Cambodian student-monks at the Mahachulalongkornrajavidyalalai University, Ubonratchathani campus. The results of the study show that the transnational

Cambodian's student-monks which come to study in Thailand have both “push factors” and “pull factors” plus the roles of social relation networking which helped them to cross the border. For the adaptation, we found that they have both social and cultural adaptation especially the language's adaptation. Besides that, as the “alien” they have to face some problems in everyday life, then they have to create the social network relation for changed their social position in 3 types; the social network relation with the homeland, the individual social network relation and the transnational relation via tradition and religious ritual namely “Bon Pachum Ben” which is the social relation network making via “religious space” for reference themselves as the imagine community members like the Thai people in the area. Besides this, the transnational Cambodian's student-monks in Thailand, especially in Ubonratchathani province have more high of cultural diplomacy roles not less than the government sector in promoting the international relationship between Cambodia and Thailand and making the understanding about Cambodia's society and culture to Thai people via the cultural and academic activities both in informal and semi-formal forms. This “cultural diplomacy” role of the transnational Cambodian's student-monks can classify as one kind of the “people-to-people diplomacy” which differs from the “standard diplomacy”.

Keywords: People-to-People Diplomacy, National and Regional Security, Transnational Social Relations Network, Transnational Cambodian's Student-Monks, Cultural Diplomacy

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ไทยและกัมพูชามีความสัมพันธ์กันมานับแต่อดีตด้วยเหตุที่เป็นประเทศที่ไม่เพียงแต่มีพรมแดนติดกันเท่านั้น หากยังเป็นประเทศที่มีความคล้ายคลึงกันทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยเฉพาะ “อาณาบริเวณพื้นที่ชายแดน” (Borderland) ในปัจจุบัน ที่ผู้คนในอดีตที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณดังกล่าวไม่เพียงแต่มีการเดินทางติดต่อสัมพันธ์กันอย่างเสรี เพราะผู้คนเหล่านั้นต่างมีวัฒนธรรมหรือวิถีการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงกัน ไม่ว่าจะเป็นภาษา ศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและแนวทางการปฏิบัติต่าง ๆ นำมาซึ่งปฏิสัมพันธ์ที่หลากหลาย ทั้งความสัมพันธ์ที่ดีผ่านรูปแบบของเครือญาติ การแต่งงาน ญาติพี่น้อง เพื่อน ผู้รับอุปถัมภ์-ผู้ให้อุปถัมภ์ รวมทั้งความสัมพันธ์ในเชิงความขัดแย้งในบางกรณี อันจัดว่าเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ในยุคจารีต

อย่างไรก็ตาม การเดินทางติดต่อสัมพันธ์กันอย่างเสรีของผู้คนทั้งที่อยู่ใน “อาณาบริเวณพื้นที่ชายแดน” (Borderland) ในปัจจุบัน และที่อยู่ห่างออกไป รวมทั้งความคล้ายคลึงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมดังกล่าวที่ดำรงอยู่มาเป็นเวลายาวนานในยุคจารีตก็ต้องสิ้นสุดลงเมื่อช่วงศตวรรษที่ ๒๐ ภายหลังจากที่ได้มีการกำหนดกรอบความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศขึ้น คือ กรอบความคิดของความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ (Modern Nation State) โดยเน้นขอบเขตและดินแดนที่ชัดเจน รวมทั้งการปกครองที่เป็นเอกภาพในดินแดน มีการกำหนดเขตแดนและก่อตั้งรัฐชาติขึ้นในนามไทยและกัมพูชาขึ้นมา โดยมีเส้นเขตแดนเป็นเครื่องบ่งชี้ เป็นการลากเส้นพรมแดน

ทางการเมือง (รัฐชาติ) ทาบลงไปบนเส้นพรมแดนทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ส่งผลให้การเดินทางติดต่อสัมพันธ์กันของผู้คนที่อยู่ต่างรัฐชาติต้องอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างเข้มงวดของรัฐ แม้ว่าในอดีตรูปแบบการเดินทางข้ามพรมแดนของผู้คนทั้งสองฝั่งนี้มีหลากหลาย นับตั้งแต่การเดินทางเพื่อเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง การจับจ่ายซื้อของเพื่อการอุปโภคบริโภค การเข้ามาเป็นแรงงาน การค้าขาย การเข้าร่วมเทศกาลงานบุญต่าง ๆ เป็นต้น แต่ในปัจจุบันที่เรียกกันว่ายุคโลกาภิวัตน์ การเดินทางเคลื่อนไหวของผู้คนทั้งสองฝั่งกลับมีรูปแบบที่หลากหลายและซับซ้อนมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่ประเทศไทยมีนโยบายส่งเสริมการค้ากับประเทศเพื่อนบ้าน โดยได้ประกาศใช้นโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าในยุครัฐบาลของ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ในช่วงปี พ.ศ.๒๕๓๑ ขณะที่ประเทศกัมพูชาก็มีนโยบายส่งเสริมการค้าและเปิดประเทศมากขึ้น รวมทั้งปัจจัยเกื้อหนุนความสัมพันธ์ระหว่างกันภายใต้พลังขับเคลื่อนของอภิมหาโครงการพัฒนา และความร่วมมือด้านเศรษฐกิจการค้าระดับภูมิภาคในเขตลุ่มน้ำโขง หรือที่รู้จักกันในชื่อย่อว่า GMS (Greater Mekong Subregion) นับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๕ เป็นต้นมา ตลอดจนยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy-ACMECS) และการพัฒนาโครงข่ายคมนาคมในภูมิภาคทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของคนและการไหลทะลัก และลักลอบเข้ามาทำงานของแรงงานราคาถูกจากประเทศเพื่อนบ้านอย่างกัมพูชาเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก เนื่องจากการเดินทางเข้า-ออกที่สะดวกตามแนวชายแดนที่ติดแนวชายแดนไทยกว่าหนึ่งพันกิโลเมตร (โดยเป็นชายแดนทางบกยาว ๔๗๐ กิโลเมตร และทางทะเล ๔๕๐ กิโลเมตร ซึ่งมีช่องทางติดต่อกันตลอดแนวชายแดนถึง ๖๗ ช่องทาง) และความต้องการแรงงานจากฝั่งไทย สถานการณ์การเคลื่อนย้ายแรงงานดังกล่าวส่งผลกระทบทั้งทางตรงและ

ทางอ้อมต่อสังคมประเทศไทย หน่วยงานของรัฐ ไม่ว่าจะเป็น
ปัญหาด้านความมั่นคง ปัญหาด้านเศรษฐกิจ และสังคม
ปัญหาด้านสาธารณสุข และปัญหาด้านอื่น ๆ ส่งผลต่อการ
จัดการและพัฒนาพื้นที่ชายแดน

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีผลงานศึกษาค้นคว้า/วิจัย
เกี่ยวกับปรากฏการณ์การข้ามพรมแดนระหว่างกัมพูชากับไทย
แต่ส่วนใหญ่ประเด็นที่ศึกษามักจะเป็นเรื่องการค้าชายแดน
แรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชา สุขภาพอนามัย ขอทานชาว
กัมพูชา เป็นหลัก ยังไม่พบว่ามีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชีวิต
และวัฒนธรรมของนักศึกษาชาวกัมพูชาในประเทศไทย
แต่อย่างใด ทั้ง ๆ ที่ในปัจจุบัน มีนักศึกษาชาวกัมพูชาที่เข้ามา
ศึกษาอยู่ในประเทศไทยจำนวนไม่น้อย ทั้งที่เข้ามาศึกษา
โดยทุนส่วนตัวและได้รับทุนการศึกษา สำนักยุทธศาสตร์
อุดมศึกษาต่างประเทศ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
(สกอ.) ได้เคยรายงานในปี ๒๕๕๑ ว่าในช่วงระยะเวลาตั้งแต่
เดือนกรกฎาคม ๒๕๕๐-เดือนกรกฎาคม ๒๕๕๑ พบว่า
มีนักศึกษาต่างชาติศึกษาอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาทั้งสิ้น
จำนวน ๑๖,๓๖๑ คน โดยจำนวนนักศึกษาจากกัมพูชา
จัดอยู่ในลำดับที่ ๔ มีจำนวน ๙๘๔ คน หรือร้อยละ ๖.๐๑
ทั้งนี้ จำนวนนักศึกษาต่างชาติที่เข้ามาศึกษาอยู่ในสถาบัน
อุดมศึกษาของไทยมากที่สุดคือจีน ซึ่งมีถึง ๗,๓๐๑ คน หรือ
ร้อยละ ๔๔.๖๒ รองลงมาคือลาว จำนวน ๑,๓๐๑ คน หรือ
ร้อยละ ๔๔.๖๒ และพม่า จำนวน ๙๙๙ คน หรือร้อยละ ๖.๑๑
(สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๕๑: ๙)

นอกจากนี้ยังเป็นที่น่าสังเกตว่าในส่วนของตัวเลข
นักศึกษาจากกัมพูชาในรายงานของ สกอ. นั้น กว่าครึ่งเป็น
“พระ” (ซึ่งในงานวิจัยนี้ต่อไปจะเรียกว่า “พระนักศึกษา”)
ที่ศึกษาอยู่ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หรือที่เรียกกันว่า “มหาวิทยาลัยสงฆ์” ซึ่งมีวิทยาเขตกระจาย
อยู่ทั่วประเทศ โดยตัวเลขระบุว่าจำนวน “พระนักศึกษา”
ถึง ๔๖๘ คน (เพ็ญอ้าง, ๒๖) ในกรณีของจังหวัดอุบลราชธานี
นั้น ก็มี “มหาวิทยาลัยสงฆ์” คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ตั้งอยู่ และเมื่อปี ๒๕๕๒
มีนักศึกษาพระชาวกัมพูชามาศึกษากว่า ๔๐ รูป โดย
พระนักศึกษาเหล่านี้จะกระจายพำนักอาศัย (จำวัด)
อยู่ตามวัดต่าง ๆ ในเขตตัวเมืองอุบลราชธานีและอำเภอ
วารินชำราบซึ่งอยู่ใกล้ และจากการที่ได้สัมผัสกับบรรดา
พระนักศึกษาวกัมพูชาเหล่านี้ก็พบว่า มีความน่าสนใจ
อยู่หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินชีวิตประจำวัน
ที่ต้องปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมอีสาน
(ลาว) การมีบทบาทสำคัญในการนำเสนอ “อัตลักษณ์เขมร”
ผ่านการจัดประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา
ในแบบเขมรอภิกขุ การจัดงานสารทเขมรหรือ “บ่อนปทุมบิณฑ์”
(อ่านว่า ปรีอ-จุม-บิณฑ์) งานขึ้นปีใหม่เขมร (สงกรานต์)
การจัดงานบุญกฐิน-ผ้าป่าข้ามแดน ฯลฯ ขณะเดียวกัน
พระชาวกัมพูชาที่จบการศึกษาและเดินทางกลับประเทศ
แล้ว ก็อบุญกฐินก็ยังคงรักษาความสัมพันธ์อันดีกับสถาบัน
การศึกษาที่ตนเคยศึกษา กับวัดที่ตนเคยพักอาศัย รวมทั้ง
พระสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกาที่ตนคุ้นเคย ทั้งยังนำเอาแนวคิด
มุมมองและประสบการณ์ที่ได้รับระหว่างที่อยู่ในประเทศไทย
ไปปรับใช้ในชุมชนที่วัดตนตั้งอยู่ ดังกรณีของ พระสุเถีย ยนต์
ที่นำเอาแนวคิดเกี่ยวกับ “บทบาทของพระนักพัฒนา”
ที่ได้พบเห็นที่ประเทศไทยไปปรับใช้ในกิจกรรมพัฒนาชนบท
ของจังหวัดเสียมเรียบ (พระสุเถีย ยนต์, (สัมภาษณ์), ๑๕
กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗) จากบทบาทและวิถีชีวิตดังกล่าว
ข้างต้นของพระนักศึกษาวกัมพูชา อาจกล่าวได้ว่าเป็น
ทั้ง “ทูตทางวัฒนธรรม” ที่ทำหน้าที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์
และความเข้าใจอันดีระหว่างชาวไทยกับชาวกัมพูชา และ
“พระภิกษุ” ในทางพุทธศาสนาที่ช่วยจรโลงพระพุทธศาสนา
ไปพร้อม ๆ กัน แม้ว่าบรรดาพระนักศึกษาวกัมพูชา
จำนวนหนึ่งที่จบการศึกษาไปแล้ว บางรูปจะยังคงดำรง
สมณเพศอยู่ ขณะที่บางรูปก็ลาสิกขาจากสมณเพศ เพื่อไป
ประกอบอาชีพต่าง ๆ ในบ้านเกิดเมืองนอนของตนก็ตาม

ดังนั้น ภายใต้ปรากฏการณ์การหลอมรวมเป็นประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) และในภาพการณ์ปัจจุบันที่รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาค หากแต่ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเพื่อนบ้านอย่างกัมพูชาไม่ค่อยราบรื่นเท่าใดนัก การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้นับจากประเทศเพื่อนบ้านนี้ผ่านวิถีชีวิต รูปแบบการปรับตัว กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดน และบทบาทในฐานะทูตทางวัฒนธรรมในการสร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับกัมพูชาของพระนักศึกษา และอดีตพระนักศึกษาคณะนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์ในประเทศไทย จึงไม่เพียงแต่จะทำให้เรามีความเข้าใจเพื่อนบ้านลึกซึ้งมากขึ้นเท่านั้น หากแต่ยังอาจนำไปสู่การกำหนดแนวนโยบายที่เหมาะสมสำหรับทั้งสองประเทศ โดยเฉพาะจะเป็นประโยชน์ยิ่งต่อการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านอุดมศึกษากับประเทศกัมพูชา ที่จะนำมาซึ่งการคลี่คลายความขัดแย้ง ลดความหวาดระแวงที่มีต่อกัน จนก่อให้เกิดความมั่นคงของชาติและภูมิภาคในท้ายที่สุด

วิถีชีวิต และการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมของพระนักศึกษาคณะนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์

จากการศึกษาพบว่า พระนักศึกษาคณะนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์รุ่นแรก ๆ ที่เข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีนั้นเริ่มต้นประมาณปี พ.ศ.๒๕๔๘ โดยมาเรียนในสาขาวิชาทางด้านพุทธศาสตร์ในระดับชั้นปริญญาตรี ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี และวิทยาเขตขอนแก่น ช่วงแรก ๆ ยังมีไม่มากนัก โดยก่อนหน้านี้ มีฆราวาสจำนวนหนึ่งที่ได้รับทุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี สถาบันการพลศึกษาศรีสะเกษ วิทยาลัยเกษตรกรรมศรีสะเกษ และวิทยาลัยเทคโนโลยีศรีสะเกษ ภายใต้ทุน

ของผู้ว่า CEO มาศึกษาแล้วจำนวนหนึ่ง (เพ็ญอ้าง) ทั้งนี้ พระนักศึกษาคณะนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์ที่เข้ามาศึกษาในเมืองไทยนั้น จะมีเงื่อนไขทั้งที่เป็น “ปัจจัยผลักดัน” และ “ปัจจัยดึงดูด” ประกอบกับบทบาทของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่คอยให้ความช่วยเหลือในการข้ามแดน ซึ่งจากเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้นนี้ จึงสามารถสะท้อนให้เห็นได้ว่า การเป็นนักศึกษาคณะนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์กัมพูชาเหล่านี้ มิได้เป็นการหนีมาตายตาบอด แต่เป็นการข้ามแดนรัฐชาติที่มีเป้าหมายปลายทาง และมีการวางแผนที่ค่อนข้างรอบคอบและรัดกุม จากการเก็บข้อมูลของผู้วิจัยพบว่า พระนักศึกษาคณะนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์ที่เข้ามาศึกษาในจังหวัดอุบลราชธานีนั้นมีจำนวนมากในช่วงแรก ๆ และค่อย ๆ ลดลงไปเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในช่วงต้นทศวรรษ ๒๕๕๐ นั้น ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีแห่งเดียว มีพระนักศึกษาคณะนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์ ๔๐ รูป (สมหมาย ชินนาค, บันทึกสนาม, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒) แต่ในปีที่เก็บข้อมูล (พ.ศ.๒๕๕๓) เหลือเพียง ๙ รูป โดยกระจายตัวไปจำวัดตามวัดต่าง ๆ ทั้งในเขตเทศบาลนครอุบลราชธานี และเทศบาลเมืองวารินชำราบ ซึ่งอยู่ห่างจากเทศบาลนครอุบลราชธานีประมาณ ๓ กิโลเมตร ทั้งนี้เพราะพระนักศึกษาคณะนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์เหล่านี้ต้องเดินทางไปเรียนหนังสือเกือบทุกวัน การที่จำพรรษาวัดที่อยู่ไกลจากมหาวิทยาลัยย่อมจะเป็นสิ่งที่ลำบากต่อการเดินทาง (พระเมี้ยน เคื่อน, สัมภาษณ์, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๓)

พระนิสิตฆราวาสกัมพูชาที่มาศึกษาที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีนั้นเกือบทุกรูปมาศึกษาในระดับปริญญาตรี จะมีเพียงรูปเดียวคือ พระสุธี ยนต์ ที่ได้ศึกษาต่อจนถึงจบชั้นปริญญาโท และสาขาที่เป็นที่นิยมมากที่สุดก็คือสาขาวิชาภาษาอังกฤษ ซึ่งเหตุผลหลัก ๆ ก็คือ พระนิสิตฆราวาสกัมพูชาส่วนใหญ่ไม่เคยเรียนภาษาไทยมาก่อน ฉะนั้น เมื่อเดินทางมาศึกษาในประเทศไทย ก็จะต้องเลือกเรียนสาขาที่ไม่เป็นอุปสรรค

ต่อการใช้ภาษาของตนมากนัก ฉะนั้น ภาษาอังกฤษจึงมักถูกเลือกเป็นลำดับต้น ๆ นอกจากนี้ ในชีวิตประจำวันช่วงที่อยู่เมืองไทยแรก ๆ ก็จะต้องใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร แม้อาจจะไม่สามารถใช้สื่อสารกับคนไทยที่พบเห็นทั่วไปได้ ทว่าเมื่ออยู่ในชั้นเรียนหรือในมหาวิทยาลัยก็สามารถที่จะสื่อสารเป็นภาษาอังกฤษกับเพื่อน ๆ ในชั้นและครูบาอาจารย์ได้ ทำให้ปัญหาที่เกิดจากการไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้บรรเทาลงไปได้มาก (เพ็งอ้าง) แต่อีกส่วนหนึ่งก็จะเรียนสาขาบริหารรัฐกิจ เนื่องจากมองว่าเมื่อจบการศึกษาแล้วจะสามารถหางานทำได้มาก เพราะเคยมีรุ่นพี่ที่จบการศึกษาไปแล้ว เมื่อลาสิกขาบทไปก็สามารถหางานทำกันได้ทุกคน (พระคิน สุวัน, สัมภาษณ์, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๗)

เป็นที่น่าสังเกตว่าบรรดาพระนักศึกษาชาวกัมพูชาในจังหวัดอุบลราชธานี (และในประเทศไทย) จะนับรวมพระกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่มาจากจังหวัดทางภาคใต้ของเวียดนามที่รับรู้กันในหมู่ชาวยุทธในประเทศไทยกัมพูชาและชาวยุทธในเขตภาคใต้ของเวียดนามว่า “กัมพูเจียกรอม” ว่าเป็น “พระเขมร” และถือเป็นสมาชิกชมรมสมณะนิสิตเขมรจังหวัดอุบลราชธานีด้วย โดยบางรูปก็ถือหนังสือเดินทางกัมพูชา (เพ็งอ้าง) เมื่อพระนักศึกษชาวกัมพูชาเข้ามาในประเทศไทยแล้ว สิ่งหนึ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือพระนักศึกษชาวกัมพูชาจะต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของประเทศไทย ซึ่งการปรับตัวที่เกิดขึ้นนั้นจะมีทั้งการปรับตัวทางด้านสังคม และวัฒนธรรม โดยจากการศึกษาพบว่าพระนักศึกษชาวกัมพูชาสามารถปรับตัวทางด้านสังคมได้ค่อนข้างดี เพราะสังคมไทยเป็นสังคมพุทธเถรวาทเช่นเดียวกับกัมพูชา ครั้นเมื่อได้กลายมาเป็นนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้วพระนักศึกษชาวกัมพูชาจะต้องมีการปรับตัวทั้งทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่าการปรับตัวทางสังคมนั้น พระนักศึกษชาวกัมพูชาที่มีความจำเป็นต้องปรับตัวทางด้านนี้มาก ทั้งนี้เนื่องจากในจังหวัดอุบลราชธานี มีคนเขมรอาศัยอยู่น้อย ส่วนใหญ่

คนท้องถิ่น พระลูกวัดที่จำวัดด้วยกันและพระนิสิตที่เรียนร่วมชั้นนั้น ก็เป็นคนอีสานที่ใช้ภาษาลาวในการสื่อสาร ทำให้พระนักศึกษชาวกัมพูชาไม่ค่อยได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มคนเขมรด้วยกันได้ ฉะนั้น การที่ต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับคนไทยหรือคนอีสานทุกวันนี้ สะท้อนให้เห็นว่าพระนักศึกษชาวกัมพูชาต้องมีการปรับตัวทางสังคมอย่างมากด้วย ส่วนการปรับตัวทางด้านวัฒนธรรมพบว่า พระนักศึกษชาวกัมพูชาจะมีการปรับตัวด้านวัฒนธรรมการใช้ภาษาเป็นอย่างมาก ซึ่งในการปรับตัวทางด้านภาษานั้น จะกระทำโดยการเรียนรู้ภาษาไทยจากบุคคลรอบข้างทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม และกว่าที่พระนักศึกษชาวกัมพูชาแต่ละรูปจะสามารถสื่อสารโดยใช้ภาษาไทยได้นั้น ก็จะใช้เวลาแตกต่างกันไปมากบ้างน้อยบ้าง ซึ่งจะต่างจากการปรับตัวทางด้านวัฒนธรรมในเรื่องอื่น ๆ เช่น อาหารการกิน พระนักศึกษชาวกัมพูชาจะสามารถปรับตัวได้เร็ว และปรับตัวได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากมีวัฒนธรรมด้านอาหารการกินคล้าย ๆ กัน ต่างกันเพียงเล็กน้อยโดยเฉพาะรสชาติที่อาหารไทยจะเผ็ดมากกว่าเท่านั้น

เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดนของพระนักศึกษชาวกัมพูชา

การเข้ามาใช้ชีวิตในฐานะพระนักศึกษชาวกัมพูชาในเมืองไทยของพระชาวกัมพูชานั้น จะต้องเผชิญกับสภาวะของการถูกจัดวางในฐานะ “คนอื่น” ในสังคมไทย รวมทั้งยังต้องเผชิญกับปัญหานานาประการภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐไทย พระภิกษุชาวไทย และผู้คนในสังคมไทย จนในบางสถานการณ์พวกเขาก็ตกอยู่ในสภาวะการณ์ของการถูกเบียดขับให้อยู่ในภาวะ “คนต่างด้าว” ในสังคมไทย ฉะนั้น จึงพบว่า พระนักศึกษชาวกัมพูชาเหล่านั้น มีการสร้างเครือข่ายทางสังคม (Social Networking) เพื่อปรับเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของตน ซึ่งมีดังต่อไปนี้

๑. การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมกับชุมชนบ้านเกิด

การดำรงชีวิตของพระนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ชาวกัมพูชาในไทย มีการติดต่อสื่อสารข้ามพรมแดนรัฐชาติอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพราะความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ไม่ว่าจะเป็นการใช้โทรศัพท์มือถือ การใช้ social media เช่น E-mail, Line, Facebook หรือ Skype เป็นต้น ทำให้พระนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ชาวกัมพูชาสามารถติดต่อกับครอบครัวและชุมชนที่บ้านเกิดได้สะดวกขึ้น รวมทั้งการกลับไปร่วมกิจกรรมสำคัญ ๆ ในบ้านเกิดและติดตามความเป็นไปในเรื่องต่าง ๆ ทั้งของบ้านเกิดและที่เมืองไทย ก็สามารถทำได้ง่าย อีกทั้งการคมนาคมที่ค่อนข้างสะดวกสบาย และมีด่านชายแดนระหว่างไทยกับกัมพูชาหลายด่าน ที่สามารถจะเดินทางเข้า-ออกประเทศไทยได้อย่างสะดวก แต่ถึงกระนั้นก็ตาม เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง ทำให้บรรดาพระนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ชาวกัมพูชาส่วนใหญ่เลือกใช้ในการติดต่อกับชุมชนบ้านเกิดผ่านทาง social media มากกว่า ยกเว้นจะมีเหตุจำเป็นหรือร่วมงานบุญประเพณีที่สำคัญ ๆ เท่านั้น กิจกรรมสายสัมพันธ์ของพระนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ชาวกัมพูชาระหว่างบ้านเกิดในประเทศกัมพูชา กับประเทศที่อยู่อาศัยปัจจุบันคือเมืองไทยที่ผ่านทั้งการเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านเกิดและการใช้ social media ในการติดต่อสื่อสารดังกล่าว ทำให้พระนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ชาวกัมพูชา ยังคงรักษาและผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางสังคมกับบ้านเกิดของตนเองอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะมีระดับความเข้มข้นที่แตกต่างกันไปก็ตาม นอกเหนือไปจากการใช้โทรศัพท์มือถือติดต่อกับครอบครัวที่ประเทศกัมพูชาแล้ว พบว่าพระนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ชาวกัมพูชายังสร้างเครือข่ายทางสังคมผ่านการใช้โทรศัพท์มือถือ ไม่ว่าจะเป็นการแจ้งกิจกรรมทางประเพณีต่าง ๆ เช่น การทำบุญ การช่วยเหลือกันเมื่อเจ็บป่วย หรือมีปัญหาในเรื่องการเรียน การใช้ชีวิต การติดต่อกันทางโทรศัพท์มือถือแบบนี้ได้ช่วยให้เกิด

เครือข่ายทางสังคมของกลุ่มนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ชาวกัมพูชา ตั้งแต่ระดับกลุ่มย่อย ๆ และขยายเป็นเครือข่ายที่ใหญ่ขึ้น ซึ่งเป็นไปโดยธรรมชาติ จากการรู้จักกันเองภายในกลุ่มเพื่อน ก็ขยายไปสู่เพื่อนกลุ่มอื่น ๆ เมื่อประสบปัญหาหลักขณะเดียวกัน

๒. การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับบุคคล

นอกเหนือจากการมีเพื่อนที่เป็นคนชาติเดียวกัน หรือกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันแล้ว การดำรงชีวิตในต่างแดน จำเป็นที่จะต้องสร้างสัมพันธ์กับคนที่ไม่ใช่เป็นชาติเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับคนในชาตินั้น ๆ เช่นเดียวกับพระนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ชาวกัมพูชา ที่จะต้องพยายามสร้างสัมพันธ์คนไทยกับเพื่อนพระภิกษุที่ไม่ใช่ชาวกัมพูชาหรือพระเขมรด้วยกัน ซึ่งมีทั้งญาติโยมที่มาทำบุญที่วัดเป็นประจำ พระภิกษุที่จำวัดเดียวกันและเพื่อนพระภิกษุที่เรียนอยู่เดียวกัน ดังที่ พระคิน สุวัน ได้เล่าถึงการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับบุคคลของตนว่า “...การมีคุณรู้จักมักคุ้นที่เป็นคนไทย ย่อมดีแน่นอน เพราะเราเป็นคนต่างชาติใช้ใหม่ บางทีขนบธรรมเนียมบางอย่างที่เราไม่เข้าใจลึกซึ้งก็ถามเขาได้ หรือเขาจะช่วยบอกช่วยเตือนเรานี้กรณีที่เป็นเพื่อนสนิทจริง ๆ นะ แล้วยังมีญาติโยมที่มาวัดอีกอาตมาก็สนิทกันหลายคน แต่ที่สนิทจนเรียกได้ว่าเป็นแม่บุญธรรมนี้มีเหมือนกัน ท่านก็เอ็นดูอาตมาเหมือนลูกหลานจริง ๆ คอยถามไถ่ทั้งเรื่องการเรียน เรื่องความเป็นอยู่ เวลาจะกลับไปเยี่ยมบ้านที่ก็ขับรถไปส่งที่ช่องสง่า (ด่านชายแดนไทย-กัมพูชา ที่อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ-ผู้วิจัย) แถมยังถวายปัจจัยอีก บางทีก็พาไปสังฆทานที่วัดในต่างอำเภอ ต่างจังหวัดด้วย...” (พระคิน สุวัน (สัมภาษณ์), ๒๖ กันยายน ๒๕๕๓) นับได้ว่าเครือข่ายความสัมพันธ์ในลักษณะเช่นนี้ ช่วยเป็นหลักประกันในการดำรงชีวิตของบรรดาพระนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ชาวกัมพูชาในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี

๓. การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดนผ่าน “บ่อนปทุมบิณฑ์”

กิจกรรมที่สำคัญของเครือข่าย/ชมรมดังกล่าวประการหนึ่งก็คือ การจัดกิจกรรมประจำปีอันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่เรียกว่า “บ่อนปทุมบิณฑ์” (อนึ่งคำนี้อาจออกเสียงได้ทั้ง บ่อน-ปะ-จุม-บิน และ บ่อน-ปะ-จุม-เบน) หรืองานวันสารทเขมร หรือบุญเดือนสิบ ซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นการสร้างและผลิตซ้ำความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มนักศึกษาข้ามแดนชาวกัมพูชาด้วยกันเท่านั้น หากยังเป็นการสร้างและผลิตซ้ำความสัมพันธ์ข้ามชาติระหว่างพวกเขากับคนไทยในท้องถิ่นที่พวกเขามาอาศัยอยู่อีกด้วย ซึ่งได้มีการจัดงานติดต่อกันมาเป็นประจำทุกปีจนถึงปัจจุบัน โดยที่ผู้วิจัยก็ได้รับเชิญให้ไปร่วมงานประเพณีดังกล่าวเป็นประจำทุกปี คงจะไม่เป็นการแปลกเท่าใดนัก หากว่า “บ่อนปทุมบิณฑ์” (ตามแบบฉบับเขมร) จะจัดขึ้นที่ประเทศกัมพูชา แต่เมื่อ “บ่อนปทุมบิณฑ์” ที่จัดโดยคนเขมร (ผู้วิจัยหมายถึง เครือข่ายนิสิตนักศึกษาข้ามแดนชาวกัมพูชา โดยมีชมรมสมณะนิสิตเขมรประจำจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๒ เป็นแม่ข่าย) มาจัดที่จังหวัดอุบลราชธานี และผู้จัดสามารถระดมให้คนท้องถิ่นทั้งในจังหวัดอุบลราชธานีและใกล้เคียงเข้าร่วมได้เป็นจำนวนมาก

ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมนี้ที่สัมพันธ์กับมิติความสัมพันธ์ข้ามชาติมีอย่างน้อย ๓ ประการด้วยกันคือ *ประการที่หนึ่ง* ก็คือ สถานที่จัดงานแต่ละปีซึ่งเป็นวัดนั้น จะมีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนไปในแต่ละปี โดยอิงตามวัดที่มีพระภิกษุชาวกัมพูชาไปจำวัดอยู่ ซึ่งจากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยพบว่า การสับเปลี่ยนหมุนเวียนสถานที่จัดงานดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดการขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มนิสิตนักศึกษาชาวกัมพูชากับคนท้องถิ่นมากขึ้นเรื่อย ๆ อย่างน้อยก็กับกลุ่มอุบาสกอุบาสิกาของแต่ละวัดที่ได้จัดงานนี้ขึ้น *ประการที่สอง*

ผู้ที่เข้าร่วมงานมีหลายระดับ โดยเฉพาะในแวดวงของพระทั้งนี้สามารถจำแนกออกเป็น ๖ กลุ่มคือ กลุ่มที่ ๑ คือ ผู้ที่จะเป็นประธานในพิธี ซึ่งก็คือรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) วิทยาเขตอุบลราชธานี อันเป็นสถาบันการศึกษาที่บรรดาพระนิสิตชาวกัมพูชาได้ศึกษาอยู่ กลุ่มที่ ๒ ก็จะมีการนิมนต์พระภิกษุเขมรระดับเกจิอาจารย์ที่เป็นเจ้าอาวาสวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น จากจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ เข้าร่วมในพิธีด้วย ซึ่งพระภิกษุเหล่านี้ก็จะมาพร้อมญาติโยมของวัดนั้น ๆ กลุ่มที่สาม คือ พระสงฆ์ไทยที่จำพรรษาอยู่ในวัดนั้น ๆ กลุ่มที่ ๔ คือ กลุ่มอุบาสกอุบาสิกาของวัด ที่จัดงาน กลุ่มที่ ๕ คือ บรรดาโยมอุปัฏฐากของพระนิสิตเขมรแต่ละรูป ที่โดยมากมักจะเป็นญาติโยมที่อยู่ใกล้ ๆ กับวัดที่พระนิสิตเขมรจำพรรษาอยู่ และกลุ่มที่ ๖ คือ ญาติโยมทั่วไปที่ได้รับ การบอกบุญทั้งในรูปของจดหมายเชิญ และที่ได้รับทราบการจัดงานทั้งจากชมรมสมณะนิสิตฯ และจากบุคคลอื่น และ *ประการที่สาม* รูปแบบของการจัดงานในแง่ของพิธีกรรม จะเน้นการจัดรูปแบบตามแบบฉบับเขมร ไม่ว่าจะเป็นใช้พระภิกษุเขมรสวด ที่สวดมนต์เป็นทำนองเขมร (ปกติพระภิกษุเขมรที่จำวัดตามวัดต่าง ๆ จะต้องสวดมนต์ทำนองเช่นเดียวกับพระสงฆ์ในวัดนั้น ๆ) นอกจากนี้ ในส่วนของฆราวาสที่เป็นนักศึกษาชาวกัมพูชาที่มาร่วมงาน ก็จะพากันสวดมนต์ด้วยทำนองเขมรเช่นกัน นอกจากนี้ ในงานก็ยังมีการแสดงนาฏศิลป์ของบรรดานักศึกษากัมพูชาอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ อาจกล่าวได้ว่าในขั้นตอนของพิธีกรรม เป็นการดำเนินการโดยชาวกัมพูชาทั้งหมด ไม่ว่าบรรพชิตหรือฆราวาส ขณะที่พระภิกษุและคนไทยที่ไปร่วมงาน ต่างมีฐานะเพียง “แขก” หรือ “ผู้ชม” เท่านั้น แต่นอกเหนือจากพิธีกรรม ก็จะพบว่าคนไทยที่ไปร่วมงานล้วนแล้วแต่มีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้ ไม่ว่าจะเป็นการนำข้าวปลาอาหาร จตุปัจจัยมาร่วม และที่สำคัญก็คือ การจัดทำโรงทาน ซึ่งในแต่ละปีก็มีอยู่ไม่ต่ำกว่า ๔-๕ โรง และเป็นที่น่าสังเกตว่า เจ้าของโรงทานเหล่านั้น ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่ให้ความอุปการะ

(โยมอุปฐาก) พระภิกษุชาวกัมพูชาหรือนิสิตนักศึกษาชาวกัมพูชาในแง่ของการสนับสนุนด้านทุนการศึกษาในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ ในระหว่างพระภิกษุ/นักศึกษชาวกัมพูชาเหล่านั้นยังอาศัยอยู่ในประเทศไทย

ดังนั้น ปรากฏการณ์พระนักศึกษาคหณิกขามแดนชาวกัมพูชาที่เข้ามาศึกษาในเมืองไทยนั้น จึงจัดว่าเป็นปฏิบัติการของการพลัดถิ่น (The Practice of Displacement) รูปแบบหนึ่ง (วสันต์ ปัญญาแก้ว, ๒๕๕๒) และเมื่อนำแนวคิดเรื่องเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมมาวิเคราะห์ประเพณีพิธีกรรม “บ่อนปทุมบิณฑ” ก็จะเห็นการซ้อนทับของเครือข่ายความสัมพันธ์ที่หลากหลายถึง ๓ มิติด้วยกันคือ

มิติที่หนึ่ง การสร้างชุมชนในจินตนาการในพื้นที่ใหม่เพื่อผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางสังคมภายในกลุ่ม

ผลการศึกษาชี้ชัดว่านิสิตนักศึกษาข้ามแดนชาวกัมพูชาในจังหวัดอุบลราชธานีและใกล้เคียง เลือกใช้วิธีการสร้าง “เครือข่ายทางสังคม” เป็นเครื่องมือในการสร้างตัวตนและการสร้างชุมชนในจินตนาการในพื้นที่ใหม่ผ่านประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาที่เรียกว่า “บ่อนปทุมบิณฑ” เพื่อช่วยให้พวกเขารู้สึกคุ้นเคยผูกพันและรู้สึกถึงความมั่นคงและปลอดภัยในพื้นที่ใหม่ ท่ามกลางความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมกับเจ้าของพื้นที่เดิม (คนท้องถิ่น) เพราะประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาดังกล่าว ไม่เพียงเป็นพื้นที่แห่งการพบปะและทำกิจกรรมร่วมกันของบรรดานิสิตนักศึกษาข้ามแดนชาวกัมพูชาในจังหวัดอุบลราชธานีและใกล้เคียง หากยังเป็นพื้นที่สร้างความผูกพันในการเป็นสมาชิกของ “เครือข่าย” ให้แก่นิสิตนักศึกษาข้ามแดนชาวกัมพูชาจากต่างที่ต่างทางได้อย่างมีชีวิตชีวาและมีพลัง ซึ่งเกิดขึ้นบนความรู้สึกไทยหาและหวนรำลึกต่อสังคมที่บ้านเกิดในกัมพูชาช่วยให้ “ความเป็นชุมชนพวกเดียวกัน” ของพวกเขาถูกสร้างขึ้นใหม่ในแบบข้ามถิ่นที่ (Trans-Local Communities) บนความสัมพันธ์แบบเห็นหน้าค่าตา (Face-to-Face Relation)

มิติที่สอง การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนท้องถิ่น

ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมนี้ที่สัมพันธ์กับการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามแดนกับคนท้องถิ่นมีอยู่ด้วยกันอย่างน้อย ๒ ประการคือ *ประการที่หนึ่ง* สถานที่จัดงานซึ่งเป็นวัดนั้น ส่วนมากแล้วจะมีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนไปในแต่ละปี โดยในปีแรก (๒๕๕๒) จัดที่วัดศรีแสงทอง ปีที่สอง (๒๕๕๓) จัดที่วัดไชยมงคล ปีที่สาม (๒๕๕๔) จัดที่วัดวารินทราธรรม ปีที่สี่ (๒๕๕๕) จัดที่วัดห้วยวังนอง ปีที่ห้าและปีที่หก (๒๕๕๖ และ ๒๕๕๗) จัดที่วัดปทุมมาลัย โดยอิงตามวัดที่มีพระภิกษุชาวกัมพูชาไปจำวัดอยู่ (สัมภาษณ์พระเมี้ยน เคือน, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗) ซึ่งจากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยพบว่า การสับเปลี่ยนหมุนเวียนสถานที่จัดงานดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดการขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มนิสิตนักศึกษาชาวกัมพูชากับคนท้องถิ่นมากขึ้นเรื่อย ๆ อย่างน้อยก็กับกลุ่มอุบาสกอุบาสิกาของแต่ละวัดที่ได้จัดงานนี้ขึ้น (นาย Chan Phearam นักศึกษากัมพูชาจากจังหวัดศรีสะเกษ, (สัมภาษณ์), ๒๑ กันยายน ๒๕๕๗) *ประการที่สอง* จากการสังเกตการณ์ในงาน “บ่อนปทุมบิณฑ” ณ วัดไชยมงคล เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๗ พบว่ามีผู้ร่วมงานที่มีเชื้อชาวกัมพูชาประมาณ ๒๐๐ คน ผู้ที่เข้าร่วมงานมีหลายระดับ โดยเฉพาะในแวดวงของพระทั้งนี้สามารถจำแนกออกเป็น ๖ กลุ่มคือ กลุ่มที่ ๑ คือผู้ที่จะเป็นประธานในพิธี ซึ่งก็คือรองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) วิทยาเขตอุบลราชธานี อันเป็นสถาบันการศึกษาที่บรรดาพระนักศึกษชาวกัมพูชาได้ศึกษาอยู่ กลุ่มที่ ๒ ก็จะมีการนิมนต์พระภิกษุเข้มระดับเกจิอาจารย์ที่เป็นเจ้าอาวาสวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น จากจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ เข้าร่วมในพิธีด้วย ซึ่งพระภิกษุเหล่านี้ก็จะมาพร้อมญาติโยมของวัดนั้น ๆ กลุ่มที่ ๓ คือพระสงฆ์ไทยที่จำพรรษาอยู่ในวัดนั้น ๆ กลุ่มที่ ๔ คือ

กลุ่มอุบาสกอุบาสิกาของวัด ที่จัดงาน กลุ่มที่ ๕ คือ บรรดา โยมอุปัฏฐากของพระนักศึกษาเขมรแต่ละรูป ที่โดยมาก มักจะเป็นญาติโยมที่อยู่ใกล้ ๆ กับวัดที่พระนักศึกษาเขมร จำพรรษาอยู่ และกลุ่มที่ ๖ คือ ญาติโยมทั่วไปที่ได้รับการบอกบุญทั้งในรูปของจดหมายเชิญ และที่ได้รับทราบ การจัดงานทั้งจากชมรมพระนักศึกษา และจากบุคคลอื่น เป็นที่น่าสังเกตว่า ในงานนอกจากจะมีคนท้องถิ่นในจังหวัด อุบลราชธานีและใกล้เคียงแล้ว ยังมีบรรดาญาติโยม และคณะนักแสดงชาวลาวจากเมืองปากเซ แขวงจำปาสัก สปป.ลาว อีกด้วย ซึ่งจากการสอบถามทราบว่าได้เข้าร่วมเป็น ปีแรก เนื่องจากได้รับการติดต่อจากพระนักศึกษาชาวลาว ที่เรียนอยู่สถาบันเดียวกับพระนักศึกษาชาวกัมพูชาให้มา ร่วมงาน จึงได้มาร่วมทำบุญและนำการแสดงมาแสดงในงาน ด้วย (แม่ใหญ่สีโพ ชาวเมืองปากเซ สปป.ลาว, (สัมภาษณ์), ๒๑ กันยายน ๒๕๕๗)

มิติที่สาม การสร้าง “เครือข่ายชุมชนข้ามถิ่นที่ ชั่วคราว” ผ่านอัตลักษณ์เขมร

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบของการจัดงาน “บ่อนปทุมบิณฑ์” นั้น ในแง่ของพิธีกรรมจะเน้นการจัด รูปแบบตามแบบฉบับเขมร ไม่ว่าจะใช้พระภิกษุเขมรสวด ที่สวดมนต์เป็นทำนองเขมร (ปกติพระภิกษุเขมรที่จำวัด ตามวัดต่าง ๆ จะต้องสวดมนต์ทำนองเช่นเดียวกับพระสงฆ์ ในวัดนั้น ๆ) นอกจากนี้ในส่วนของฆราวาสที่เป็นนักศึกษา ชาวกัมพูชาที่มาร่วมงาน ก็จะพากันสวดมนต์ด้วยทำนอง เขมรเช่นกัน นอกจากนี้ในงานก็ยังมีการแสดงนาฏศิลป์ของ บรรดานักศึกษากัมพูชาอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ อาจกล่าวได้ว่า ในขั้นตอนของพิธีกรรม เป็นการดำเนินการโดยชาวกัมพูชา ทั้งหมด ไม่ว่าบรรพชิตหรือฆราวาส ขณะที่พระภิกษุและ คนไทยที่ไปร่วมงานต่างมีฐานะเพียง “แขก” หรือ “ผู้ชม” เท่านั้น กิจกรรมดังกล่าวได้ทำหน้าที่เชื่อมโยงสายสัมพันธ์ ทางเครือข่ายของนิสิตนักศึกษาชาวกัมพูชา ซึ่งส่วนใหญ่ เป็นคนรุ่นหนุ่มสาวเข้าด้วยกันในการสร้างพื้นที่ใหม่ทาง

พรมแดนชาติพันธุ์ (Ethnic Boundary) ในมิติทางด้าน พรมแดนทางสังคม (Social Boundary) และพรมแดนทาง ด้านวัฒนธรรม (Cultural Boundary) เพื่อให้เขาเหล่านั้น ได้มีพื้นที่ในการนำเสนออัตลักษณ์เขมร (Khmer Identity) ผ่านประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา ตรงกับสิ่งที่ Appadurai (๑๙๙๖: ๑๓๘-๑๔๔) อธิบายว่าเป็นกระบวนการ ผลิตความเป็นถิ่นที่ของโครงสร้างทางความรู้สึก (A Structure of Feeling) ที่มีลักษณะเป็นพื้นที่เชิงความ สัมพันธ์และในเชิงบริบท กล่าวคือ ในสังคมหนึ่ง ๆ มักมี ความรู้ท้องถิ่น เช่น ประเพณี พิธีกรรม ฯลฯ ที่สร้างให้ เกิดความรู้สึกร่วมแก่ผู้คนที่อยู่ภายในถิ่นที่เดียวกันและ ช่วยผลิตซ้ำความเป็นตัวตน/คนท้องถิ่นและความรู้สึก เป็นละแวกบ้าน/เพื่อนบ้านทางสังคมต่อกัน (Local Neighborhood) ในทางกลับกันปฏิสัมพันธ์ภายในเพื่อนบ้าน ก็นำมาซึ่งการผลิตสำนึกความเป็นตัวตน/คนท้องถิ่น ขณะที่ การมีกิจกรรมร่วมกันของคนท้องถิ่นก็ช่วยสร้างขยาย พรมแดนความเป็นเพื่อนบ้านหรือความเป็นหมู่บ้านออกไป (ณัฐชวัล โกคาพานิชวงศ์, ๒๕๕๗: ๗๓) เนื่องจากกลุ่ม พระนักศึกษาข้ามแดนชาวกัมพูชาและนักศึกษาชาวกัมพูชา อยู่ในภาวะพลัดถิ่น/ข้ามแดน ฉะนั้น ความเป็นเพื่อนบ้าน ดังกล่าวจึงอยู่ในภาวะที่เรียกว่า “การข้ามถิ่นที่” (Trans- Locality) นั่นเอง ในแง่นี้บ่อนปทุมบิณฑ์จึงถูกใช้เป็นพื้นที่ ในการนำเสนออัตลักษณ์ชาติพันธุ์และวัฒนธรรม อันเป็น การสร้างพรมแดนทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Boundary) เป็นปรากฏการณ์ส่วนหนึ่งที่เกิดจาก ในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์การรวมกลุ่มหรือการ จัดองค์การทางสังคมข้ามพรมแดน

บทบาทในฐานะทูตทางวัฒนธรรมของพระนักศึกษา ข้ามแดนชาวกัมพูชา

สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ (๒๕๕๒, ๗๒) ได้ให้ความหมาย

ของคำว่า “การทูตเชิงวัฒนธรรม” (Cultural Diplomacy) ไว้ว่า “หมายถึงกิจกรรมด้านวัฒนธรรมในกรอบกว้าง ๆ ทั้งภาษา ความคิด อุดมการณ์ ทศนคติ ประเพณี วิทยาการ ความรู้ การกีฬาและวิถีชีวิต ทั้งนี้เพื่อเป็นเครื่องมือสร้างความรู้สึกที่ติดต่อกันโดยใช้แนวทางปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในลักษณะซึมลึกเพื่อให้เข้าถึงประชาชน สำหรับพระนักศึกษาคณะนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์ในเมืองไทย โดยเฉพาะในจังหวัดอุบลราชธานีนั้น นับว่ามีบทบาทในฐานะทูตทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นไม่ยิ่งหย่อนกว่าหน่วยงานภาครัฐเลยทีเดียว โดยเฉพาะการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกัมพูชา กับประเทศไทย และการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของประเทศกัมพูชาให้กับคนไทย ผ่านกิจกรรมด้านวิชาการและวัฒนธรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานแบบกึ่งทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งในระดับส่วนตัวและในระดับกลุ่ม (ชมรม) สำหรับในระดับส่วนตัวนั้น พบว่าพระนักศึกษาคณะนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์ได้พยายามทำหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมของกัมพูชาในหลากหลายรูปแบบ (พระสุเธีย ยนต์, สัมภาษณ์, ๑๔ กุมภาพันธ์, ๒๕๕๗)

ส่วนบทบาทในฐานะทูตทางวัฒนธรรมในระดับกลุ่ม (ชมรม) นั้น ก็เห็นได้อย่างชัดเจนจากกิจกรรม “บ่อน/ปุม/บิณฑ” หรือ “สารทเขมร” ที่ได้กล่าวไปแล้ว และอีก ๑ กิจกรรม ก็คือ งานเทศกาลและงานบุญกลุ่มประเทศอินโดจีน เมื่อวันที่ ๒๐-๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒ ณ บริเวณพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุบลราชธานี ซึ่งในงานมีการแสดงขบวนทศการเทศกาลและงานบุญของกลุ่มประเทศอินโดจีน ได้แก่ กัมพูชา ลาว และเวียดนาม นอกจากนี้ยังมีการบรรยายทางวิชาการ การสาธิตการละเล่นพื้นบ้าน การแสดงศิลปวัฒนธรรม และการจำหน่ายสินค้าของที่ระลึกต่าง ๆ อย่างมากมาย เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับที่มาของการเป็นเทศกาลและงานบุญในกลุ่มประเทศอินโดจีน ตลอดจนการสร้างสรรค์

มิตรภาพที่ดีต่อกันระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่มประเทศอินโดจีน ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวได้มีการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ ในท้องถิ่นด้วย กิจกรรมดังกล่าวข้างต้นนี้ ไม่เพียงแต่จะเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของประเทศกัมพูชาให้กับผู้เข้าร่วมงานโดยเฉพาะประชาชนคนไทยเท่านั้น หากยังเป็นภาพพจน์ที่ดีของประเทศ และการเผยแพร่วัฒนธรรมของประเทศกัมพูชาให้กับสาธารณชนชาวไทยได้เป็นอย่างดีด้วย เป็นการทำงานเชิงการทูตเชิงวัฒนธรรมโดยภาคประชาชนค่อนข้างชัดเจน เพราะบรรดาพระภิกษุ นักศึกษาคณะนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์ได้ทำหน้าที่ในการพยายามสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัมพูชา กับประเทศไทยผ่านมิติทางศาสนาบทบาทของ “ทูตทางวัฒนธรรม” ดังกล่าวของพระภิกษุ นักศึกษาคณะนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์จัดว่าเป็น “การทูตภาคประชาชน” (Public Diplomacy or People to People Diplomacy) รูปแบบหนึ่งที่แตกต่างไปจาก “การทูตแบบทางการ” (Standard Diplomacy) ซึ่งเป็นการทูตที่ผู้นำระดับสูงของประเทศต่าง ๆ มาเจรจากันอย่างเป็นทางการเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประเทศ เพราะการทูตภาคประชาชนเน้นการสื่อสารกับภาคประชาชนในอีกประเทศหนึ่ง/ทั่วโลก เน้นการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของรัฐผ่านสื่อสาธารณะ องค์กรเอกชน พรรคการเมือง บริษัท ตัวแทนการค้า สหภาพแรงงาน สถาบันการศึกษา องค์กรทางศาสนา กลุ่มชาติพันธุ์ รวมทั้งบุคคลที่มีอิทธิพล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประเทศ (เสาวภา พรศิริพงษ์, ๒๕๕๖, ๑๐๖-๑๐๗)

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า ปรากฏการณ์พระนักศึกษาคณะนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์ที่เข้ามาศึกษาในเมืองไทยนั้น จัดว่าเป็นปฏิบัติการของการพลัดถิ่น (The Practice of

Displacement) รูปแบบหนึ่ง (วสันต์, ๒๕๕๒, ๑๒๙-๑๕๙) เมื่อพระนักศึกษาข้ามแดนชาวกัมพูชาเข้ามาในประเทศไทยแล้ว จะต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของประเทศไทย ซึ่งการปรับตัวที่เกิดขึ้นนั้น จะมีทั้งการปรับตัวทางด้านสังคมและวัฒนธรรม อีกทั้งการเข้ามาใช้ชีวิตในฐานะนักศึกษาข้ามแดนในเมืองไทยนั้น พวกเขาจะต้องเผชิญกับสภาวะของการถูกจัดวางในฐานะ “คนอื่น” ในสังคมไทย รวมทั้งยังต้องเผชิญกับปัญหานานาประการภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐไทย พระภิกษุชาวไทย และผู้คนในสังคมไทย จนในบางสถานการณ์พวกเขาก็ตกอยู่ในสภาวะการณ์ของการถูกเบียดขับให้อยู่ในภาวะ “คนต่างด้าว” ในสังคมไทย ฉะนั้น จึงพบว่าพระนักศึกษาข้ามแดนชาวกัมพูชาเหล่านั้น มีการสร้างเครือข่ายทางสังคม (Social Networking) อย่างน้อย ๓ มิติคือ มิติที่หนึ่ง การสร้างชุมชนในจินตนาการในพื้นที่ใหม่เพื่อผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางสังคมภายในกลุ่ม มิติที่สอง การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนท้องถิ่น และมิติที่สาม การสร้าง “เครือข่ายชุมชนข้ามถิ่นที่ชั่วคราว” ผ่านอัตลักษณ์เขมร เนื่องจากพระนักศึกษาข้ามแดนชาวกัมพูชาเหล่านั้นมีสถานะความเป็นพลเมืองในมิติทางกฎหมายเป็น “คนอื่น” มิใช่ “พลเมืองไทย” นอกจากนี้ การหยิบฉวยเอาวัฒนธรรม “บ่อนปลุมบิณฑ์” หรือสารทเขมรของกลุ่มนักศึกษาชาวกัมพูชาในประเทศไทยมาเป็นกลไกในการสร้างความสัมพันธ์ข้ามชาติดังกล่าวในแง่หนึ่งก็ถือว่าเป็นการพยายามนิยามความหมายของอาณาบริเวณชายแดนบริเวณดังกล่าวใหม่ จากที่มีจะถูกมองในมิติของการเป็นพรมแดนของรัฐชาติเป็นหลัก มาเป็นพรมแดนทางวัฒนธรรม โดยการผลิตซ้ำว่าทศวรรษทางศาสนา มาสนับสนุน ทั้งยังชี้ให้เห็นว่า เมื่อใดก็ตามที่พื้นที่ชายแดนรัฐชาติ ถูกซ้อนทับด้วยการเป็นพื้นที่การพัฒนาทั้งการค้าการลงทุน การท่องเที่ยว ความสัมพันธ์ทางสังคมจะเริ่มซับซ้อนมากขึ้น และพรมแดนของรัฐชาติจะเริ่มยืดหยุ่นมากขึ้น

กล่าวได้ว่ารูปแบบการปรับตัวและการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมประการหนึ่งของพระนักศึกษาข้ามแดนชาวกัมพูชาก็คือ การอาศัย “พื้นที่ทางศาสนา” เป็นตัวอ้างอิงการเป็นสมาชิกชุมชนในจินตนาการเดียวกับคนไทยในพื้นที่ เป็นคนพวกเดียวกันในฐานะ “ชาวพุทธด้วยกัน” เพราะในระดับชีวิตประจำวัน (Everyday Life) ทั้งของคนไทยและคนกัมพูชา พุทธศาสนาเถรวาทยังดำรงอยู่อย่างสัมพันธ์ค่อนข้างแนบแน่นกับชีวิตของผู้คนทั้งสองประเทศนั่นเอง เราอาจจะเรียกการรวมตัวเข้ามาช่วยเหลืองานประเพณีทางศาสนาของบรรดานักศึกษาหนุ่มสาวชาวกัมพูชา โดยอ้างอิงกับรูปแบบ/วิถีวัฒนธรรมในบ้านเกิดที่กัมพูชาท่ามกลางสภาพแวดล้อม เงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกันทั้งในแง่ของขอบเขตพื้นที่ทางกายภาพและสังคมอย่างชัดเจนว่าเป็น “ชุมชนเครือข่ายข้ามถิ่นที่ทางศาสนาของนักศึกษาหนุ่มสาวชาวกัมพูชา” ที่มีโครงสร้างทางสังคมค่อนข้างยืดหยุ่น ไม่ตายตัว และไม่มีขอบเขตพื้นที่ทางกายภาพที่แน่นอน หากสามารถยืดขยายหรือหดแคบได้ตามแต่สถานการณ์โดยอ้างอิงกับพื้นที่ทางศาสนาเป็นหลัก

นอกจากนี้ พระนักศึกษาข้ามแดนชาวกัมพูชาในเมืองไทย โดยเฉพาะในจังหวัดอุบลราชธานีนั้น นับว่ามีบทบาทในฐานะทูตทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นไม่ยิ่งหย่อนกว่าหน่วยงานภาครัฐเลยทีเดียว โดยเฉพาะการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกัมพูชากับประเทศไทย และการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของประเทศกัมพูชาให้กับคนไทย ผ่านกิจกรรมด้านวิชาการและวัฒนธรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานแบบกึ่งทางการและไม่เป็นทางการ บทบาทของ “ทูตทางวัฒนธรรม” ดังกล่าวของพระภิกษุนักศึกษาข้ามแดนชาวกัมพูชาจัดว่าเป็น “การทูตภาคประชาชน” (Public Diplomacy or People to People Diplomacy) รูปแบบหนึ่ง ที่แตกต่างไปจาก “การทูตแบบทางการ” (Standard Diplomacy)

ในกระแสโลกาภิวัตน์ที่อำนาจทุน เทคโนโลยี การสื่อสาร และบริโภคนิยม ได้ทำให้เกิดสภาวะข้ามพรมแดนและพันความเป็นชาติ ขณะที่ความคิดเรื่องความมั่นคงและพรมแดนก็ยังคงดำรงอยู่ โดยเฉพาะประเทศที่มีพรมแดนติดต่อกันและมีความสัมพันธ์ที่เปราะบาง การนำการทูตภาคประชาชนมาเป็นส่วนหนึ่งในการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันด้วยการเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนหรือผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ชายแดนให้เข้ามามีส่วนในการสร้างความสัมพันธ์โดยมิติทางวัฒนธรรมหรืออัตลักษณ์ที่ผู้คนทั้งสองฝั่งมีร่วมกัน นับเป็นแนวทางการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่สอดคล้องกับกระแสของการเปลี่ยนแปลง เพราะย่อมนำมาซึ่งความไว้วางใจ และความเข้าใจระหว่างประชาชนทั้งสองประเทศในที่สุด

ดังนั้น ข้อเสนอเชิงนโยบายประการหนึ่งของงานวิจัยนี้ก็คือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายของ

ประเทศ โดยเฉพาะฝ่ายที่ดูแลด้านการศึกษาและดูแลด้านความมั่นคง ควรให้ความสนใจกับกลุ่มนักศึกษาจากประเทศเพื่อนบ้านที่เข้ามาศึกษาในสถาบันการศึกษาตามจังหวัดชายแดน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่สำคัญของประเทศ เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในทางเศรษฐกิจและมีการคมนาคมเชื่อมโยงไปสู่ภูมิภาคอาเซียน ในแง่ของการร่วมมือกับสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ในการเข้าร่วมหรือจัดกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ กับนักศึกษาข้ามชาติเหล่านั้นอย่างสม่ำเสมอเป็นรูปธรรม รวมทั้งอาจส่งเสริมให้สถาบันอุดมศึกษาเหล่านั้นจัดตั้งชมรมหรือกลุ่มนักศึกษาต่างชาติขึ้นในแต่ละสถาบัน ทั้งนี้เพื่อให้กลไกดังกล่าวเป็นเครื่องมือ “การทูตภาคประชาชน” ในการสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านในลักษณะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรมและข้ามแดน เพื่อลดอคติ เกิดความเข้าใจ และมีทัศนคติที่ดีต่อกัน อันจะเป็นแนวทางการสร้างความมั่นคงของชาติและของภูมิภาคอย่างยั่งยืนแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐชวัล โกคาพานิชวงศ์. (๒๕๕๗). *การเชื่อม (ข้าม) ถิ่นที่: ปฏิสัมพันธ์ของผู้คนบนเมืองชายแดนกับการต่อรองความหมายผ่านพื้นที่/ชุมชนทางศาสนา* (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วลันต์ ปัญญาแก้ว. (๒๕๕๒). *เงรพระข้ามชาติ. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ฉบับพิเศษ ลุ่มน้ำโขงศึกษา*, ๑๒๙-๑๕๙.
- สำนักยุทธศาสตร์อุดมศึกษาต่างประเทศ. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (๒๕๕๑). *นักศึกษาต่างชาติในประเทศไทย. สมหมาย ชินนาค*. (๒๕๕๒). *บันทึกสนามการเข้าร่วมประชุมเตรียมงานเทศกาลและบุญกลุ่มประเทศอินโดจีน ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี*. ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒.
- สมหมาย ชินนาค. (๒๕๕๒). *บันทึกภาคสนามงานปฐมภิมณฑ์ ณ วัดปทุมมัลลย์ จ.อุบลราชธานี*.
- เสาวภา พรสิริพงษ์. (๒๕๕๖). “การทูตภาคประชาชน: จากพรมแดนรัฐชาติสู่พรมแดนวัฒนธรรม. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, ๙(๓), ๑๐๑-๑๒๒.